

Mathieu Segers, ***Reis naar het continent. Nederland en de Europese integratie, 1950 tot heden*** (Amsterdam: Bert Bakker, 2013, 336 pp., ISBN 978 90 351 3521 5).

Dat *Reis naar het continent* bij het verschijnen direct de aandacht van politiek Den Haag heeft getrokken – het boek werd dit najaar bekroond met de Prinsjesboekenprijs voor het beste politieke boek – mag niet verbazen. Het thema, dat nog niet eerder zo'n volledig overzicht kreeg, is hoogst actueel. Bovendien presenteert Segers zijn analyse als een vlot geschreven 'reisverslag' waarin kleurrijke personages heen en weer pendelen tussen belangrijke topontmoetingen en spannend achterkamertjesoverleg. Daarmee biedt hij een toegankelijker boek dan de twee andere boeken die deze zomer, bijna gelijktijdig, over het onderwerp Nederland en Europa verschenen: de analyse van het Nederlandse Europadebat onder redactie van de Groningse historici Harryvan en Van der Harst (*Verloren consensus. Europa in het Nederlandse parlementair-politieke debat 1945-2013* (Amsterdam 2013)) en het eveneens Groningse proefschrift over de Europese constitutionaliseringsijver van de Nederlandse politieke elite van Jieskje Hollander (*Constitutionalising Europe: Dutch Reactions to an Incoming Tide (1948-2005)* (Groningen 2013)). Ook voor een wetenschappelijk publiek biedt *Reis naar het continent* interessante aanknopingspunten, vooral ten aanzien van de veelal onderbelichte monetaire integratie, al zijn er bij Segers' herinterpretatie van de Nederlandse deelname aan het integratieproces ook wel enige kanttekeningen te maken.

De herinterpretatie die Segers in zijn analyse van de vroege periode van integratie biedt is gezien het bestaande onderzoek waarop het zich baseert wellicht geen noviteit, maar vanwege de vooral door de actualiteit opgelegde tegenstelling tussen een Europese of een nationale koers is deze toch verfrissend te noemen. Met veel nadruk op de contingentie van het integratieproces stelt Segers namelijk dat Nederland weliswaar weinig voelde voor Europese samenwerking, maar dat deze weerzin vooral werd ingegeven door een voorkeur voor Atlantische samenwerking. Dat Nederland via de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (1952) uiteindelijk toch in een continentaal samenwerkingsproject belandde was misschien ook weer geen 'complete verrassing', zoals de flaptekst suggereert, maar ging dus wel in tegen de nationale beleidsvoorkeuren. Vanwege de sterke politieke en vooral economische gebondenheid aan de buurlanden op het Europese continent moest Nederland echter wel mee met de werkelijke initiatiefnemers van de integratie: Frankrijk en Duitsland. In het betoog dat volgt wordt

keer op keer onderstreept dat Nederland doorgaans maar weinig invloed had op het doel van zijn Europese 'reis'. Geregeld laat Segers het Nederlandse perspectief namelijk bladzijdenlang buiten beeld, zo een geschiedenis construerend die vooral door Duitse, Franse en/of Amerikaanse leiders werd vormgegeven. Ook na 1973, toen de tegenstelling tussen 'continentaal' en 'Atlantisch' Europa was afgezwakt door de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Gemeenschappen, had Nederland volgens Segers dan ook vaak geen andere keus dan mee te gaan in de wensen van de grote lidstaten. Dit gold bijvoorbeeld voor de muntunie, waarvoor Nederland (net als Duitsland overigens) graag een andere vorm had gezien (267). Dit betekent niet dat Nederland geen pogingen ondernam om reisplannen uit te stippelen. Zo laat Segers op basis van nieuw archiefonderzoek en recente literatuur onder meer zien hoe in de jaren zeventig onder aanvoering van minister van Financiën Duisenberg een plan voor monetaire integratie werd ontwikkeld dat de diepe tegenstelling tussen de Duitse economen en de Franse monetaristen moest helpen overbruggen (192-195). Het plan sneuvelde echter als gevolg van zware weerstand bij de Duitse financiële elite (199-206). Uiteindelijk zouden ook de Duitse technocratische inspanningen van de jaren zeventig overigens worden ingehaald door onverwachte politieke gebeurtenissen in de jaren tachtig als de rampzalige toestand van de Franse economie onder president Mitterrand en het wisselgeld dat de Duitse bondskanselier Kohl bereid was te betalen voor de Duitse hereniging.

Met het echec van 'Zwarte Maandag', toen in de aanloop naar het Verdrag van Maastricht (1992) duidelijk werd dat Nederland opnieuw wel erg ver op de troepen vooruitliep, vonden de schaarse Nederlandse ambities om zelf een koers voor Europa uit te stippelen een roemloos einde. De grote plannen werden weer ingeruild voor de ook eerder al breed heersende pragmatische onverschilligheid, onder minister van Financiën Zalm aangevuld met een opstelling als 'kampioen kleine regeltjes'. In de in 1992 tot stand gekomen muntunie bleek Nederland tot zijn schrik bovendien toch weer losgekoppeld van de meer Atlantische partners zoals de Britten. Uit deze twee ontwikkelingen verklaart Segers in zijn epiloog het wantrouwen dat sinds 2005 zichtbaar is in de samenleving. Voor elk van de lidstaten bevatte het integratieproces regelmatig onverwachte wendingen, aldus Segers, maar vooral het Atlantisch gerichte en pragmatische Nederland kon zich slecht met deze wendingen verzoenen (278-280).

Integratie-historici zullen bij deze prikkelende conclusie wel even de wenkbrauwen fronsen, zeker gezien de analyses die Harry van en Van der Harst en Hollander voor de schok van het referendum van 2005 geven. Zij leggen in hun verklaringen veel meer nadruk op het idealisme in het Nederlandse Europabeleid dat, zo niet bij de beleidsbepalers, dan toch bij een groot deel van de Nederlandse politieke elite tot in de jaren tachtig sterk aanwezig was en botste met de toenemend kritische houding van de bevolking. Ten dele zijn beide verklaringen wel complementair, en volgt het verschil tussen beide logisch uit het verschil in onderzoeksobject tussen Segers, die zich richt op 'Nederland in Europa', en de anderen, die vooral het debat over Europa in Nederland bestuderen. Niettemin valt in vergelijking op dat het Europese idealisme er bij

Segers wel erg bekaaid vanaf komt. Naast alle aandacht voor de plannen voor monetaire samenwerking besteedt hij slechts beperkt aandacht aan de ideeën voor verdere politieke integratie. Dit leidt onder andere tot de suggestie dat de plannen voor een politieke unie in de aanloop naar 1992 ‘geheel nieuw’ waren voor Nederland – met de ervaren ‘Europeaan’ Piet Dankert als staatssecretaris van Europese Zaken lijkt dit toch weinig geloofwaardig. Segers lijkt dan ook weinig met idealisme op te hebben: na eerst Mansholt al te hebben beschreven als een drieste idealist, die pas realistischer werd toen diens beleid werd ingehaald door de werkelijkheid van melkplassen en boterbergen (154-155), is hij ook ten aanzien van centrale bankpresident Marinus Holtrop streng: toen deze tekenen van idealisme ging vertonen, werd hij volgens Segers ‘politiek verward’ (176).

Een belangrijker kanttekening is dat de vraag wie of wat nu precies ‘Nederland’ vertegenwoordigt eigenlijk nergens wordt besproken. Vanuit het klassieke perspectief van de diplomatieke geschiedenis heeft Segers vooral oog voor de ‘grote mannen’ uit de geschiedenis en ook zijn bronnen, veelal biografieën, memoires en archieven van ministeries, zijn klassiek. Voor het debat binnen de landsgrenzen of de in de recente geschiedschrijving steeds centralere rol van Brusselse beleidsmakers en maatschappelijke actoren bestaat weinig aandacht. Interessant zijn de momenten waarop niet zozeer de bewindspersonen als wel hun souffleurs aan de orde komen: de goed gedocumenteerde beschrijvingen van bijvoorbeeld de ambtelijke aanloop naar het Duisenberg-plan bevatten belangrijke aanknopingspunten voor verder onderzoek, bijvoorbeeld naar de suggestie dat de Nederlandse ambtenaren zich hier sterk lieten leiden door het Nederlandse bedrijfsleven (202). Het kijkje dat Segers biedt in de ‘machinekamer’ in Bazel, waar de Europese centrale bankpresidenten al vanaf begin jaren zestig overlegden over monetaire integratie, geeft aan hoe veelbelovend een dergelijke verbreding van het perspectief kan zijn (173).

Karin van Leeuwen, Universiteit van Amsterdam